

*Оксана ТОВКАНЕЦЬ**Ганна ТОВКАНЕЦЬ*<https://doi.org/10.33989/pnpn.966.c3714>

ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Метою сучасної освіти є формування особистості, що творчо освоює соціальний досвід, яка володіє свободою ініціативи та відповідальністю за скоєні вчинки, що прагне до вдосконалення життєвих умов, людини, здатної до активної та успішної життєдіяльності у соціальному середовищі.

Сьогодні, коли глобалізація є однією з важливих закономірностей розвитку сучасного суспільства, перед освітою поставлено нелегке завдання підготовки молодого покоління до життя, що обумовило появу та розвиток активних методів навчання. Перед системою освіти поставлені завдання не лише засвоєння здобувачами освіти знань та формування професійних умінь та навичок, а також розвитку творчих та комунікативних здібностей особистості. Оскільки здобувач освіти повинен з пасивного об'єкта навчання стати його активним суб'єктом, який самостійно формує знання та вирішує пізнавальні проблеми, то все більшого поширення в освітньому процесі початкової школи набуває використання проєктного навчання.

Навчальна програма, у моделюванні якої застосовується метод проєктного навчання, формується як серія взаємозалежних проєктів з тих чи інших життєвих завдань. Для виконання кожного нового проєкту (задуманого самою дитиною, групою, класом, самостійно або за участю вчителя) необхідно вирішити кілька цікавих, корисних та пов'язаних із реальним життям завдань. Від дитини вимагається вміння координувати свої зусилля з іншими. Щоб досягти успіху, їй доводиться знаходити необхідні знання та з їх допомогою виконувати конкретну

роботу. Ідеальний проєкт той, для виконання якого потрібні знання з різних галузей, що дозволяють вирішити цілий комплекс задач [23].

Теоретико-методологічною основою проєктного навчання є теорії Дж. Дьюї, суть якої полягає в наступному: досвід як серія ситуацій, що вимагають прийняття рішень, надають людині можливість самостійного вибору та створюють передумови для самовизначення; досвід має дві стадії: ту, яка нас не задовольняє («невизначена ситуація»), і ту, яку розглядаємо як задовільну («вирішена ситуація»).

Процес вирішення проблемної ситуації, за Дж. Дьюї, складається із 5 етапів:

1. Визначення суті проблеми.

2. Усвідомлення проблеми та розуміння мети, якої прагнемо. Коли проблему сформульовано, невизначена ситуація стає проблемною. Якщо проблема визначена з самого початку, перший і другий етапи зливаються воедино.

3. Висунення гіпотези. Вона має усунути труднощі, досягти визначеності та остаточно вирішити проблему. Цей етап вимагає роботи понятійного мислення, і навіть визначення ідей, містить передбачувані наслідки розумових операцій, чи вчинків, вкладених у вирішення проблеми.

4. Критичний аналіз висунутої гіпотези, теоретичне простеження її наслідків та попередня оцінка результатів.

5. Експериментальна перевірка гіпотези та її фактичної результативності, а також оцінка того, що за її допомогою може бути досягнуто.

Навчання, за Дж. Дьюї, повинно бути побудовано на активній основі, через практичну діяльність здобувача освіти з урахуванням його особистого інтересу і практичної затребуваності здобутих знань у подальшому житті. Дж. Дьюї виходив з того, що роль дитинства не обмежується підготовкою до майбутнього дорослого життя. Освіта повинна давати не тільки знання, які знадобляться в

майбутньому людині, але також вміння та навички, здатні вже сьогодні допомогти дитині у вирішенні її нагальних життєвих проблем. «Головна проблема освіти, що ґрунтується на особистому досвіді, полягає в тому, щоб згенерувати таку сукупність видів сьогоденного досвіду, яка була б актуальною у майбутньому», – писав Дж. Дьюї [23].

Концептуальність положень теорії Дж. Дьюї полягають у наступному:

- дитина в онтогенезі повторює шлях людства в пізнанні;
- засвоєння знань є спонтанним, некерованим процесом;
- дитина засвоює матеріал, не просто слухаючи або сприймаючи органами чуття, а завдяки потребі, що виникла в знаннях, будучи активним суб'єктом свого навчання.

Умовами успішності навчання, за Дж. Дьюї, є:

- проблематизація навчального матеріалу;
- активність дитини;
- зв'язок навчання з життям дитини, грою, працею.

Відповідно застосовуються методичні прийоми створення проблемних ситуацій:

- вчитель підводить дітей до з'ясування суперечностей та пропонує їм самим знайти рішення, тобто виявляє протиріччя у практичній діяльності;
- викладає різні точки зору на одне й теж саме питання;
- пропонує розглянути явище із різних позицій;
- спонукає робити порівняння, узагальнення, висновки;
- ставить конкретні питання;
- ставить проблемні завдання.

Вітчизняні дослідники (А. Власенко, І. Дичківська, С. Криворучко, О. Коваль, О. Карпенко, Г. Товканець, К. Шевчук та інші), розглядаючи питання проєктного навчання, підкреслюють, що проєктний метод – це така система навчання, при якій здобувач освіти отримує нові або удосконалює отримані

раніше знання та вміння в процесі самостійного планування і виконання певних практичних завдань, що поступово ускладнюються [14; 15]. Проєктне навчання – це певна сукупність навчально-пізнавальних прийомів і дій здобувачів освіти, що дозволяють як вирішити ту чи іншу проблему на основі самостійних пізнавальних дій, так й передбачити реалізацію цих результатів як конкретного продукту діяльності» [22].

Проєктне навчання в більшості випадків реалізується у процесі трьох етапів – планування, виконання та оцінювання результату (рис.1).

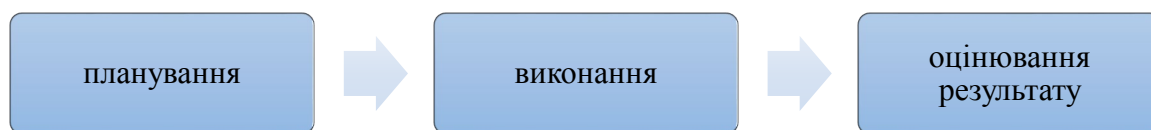

Рис. 1. Етапи проєктного навчання

1. Планування. На цьому етапі вчителем чи самими здобувачами освіти визначається тема дослідження, вибір проблематики проєкту. Тема вибирається з особистого інтересу здобувача освіти, але безпосередньо пов'язана з умовами, у яких виконується проєкт. Він може виконуватися як індивідуально (самостійно під супроводом вчителя), так і в групі або міні-групі (між здобувачам освіти розподіляються обов'язки, які залежать від їх індивідуальних особливостей, уміння міркувати логічно, робити висновки, оформляти результати роботи). Оскільки у процесі реалізації проєкту особлива увага приділяється самостійності здобувачів освіти, то на цьому етапі потрібне ретельне планування і чітка, зрозуміла всім логіка дій. Здобувачі освіти повинні мати можливість вносити власні ідеї та інтереси. Навчальний матеріал, завдання та послідовність роботи моделюється відповідно до теми та мети проєкту.

2. Виконання. На цьому етапі відбувається пошук інформації, її аналіз й оформлення, вибір способів реалізації проєкту. Здобувачі освіти можуть читати автентичні тексти, використовувати різні сюжетні лінії, предмети, засоби

масової інформації. Вчителю найбільше важливо заохочувати діяльність здобувачів освіти, підтримувати їх вибір у рамках проєкту. На завершення цього етапу здобувачі освіти підбирають відомості, готують повідомлення, підбирають ілюстрації.

3. Оцінювання. Робота з проєктом завершується наочним поданням результату. На цьому етапі кожна група захищає свій проєкт. Вчитель аналізує і оцінює звіти, ставить запитання, виявляє помилки, що найчастіше зустрічаються. Здобувачі освіти можуть брати участь у бесіді, ставити уточнюючі питання.

Варто зазначити, що кількість етапів виконання проєкту у початковій школі залежить від його складності та виду. Проєктне навчання більшою мірою орієнтоване на перспективу, ніж на предмет, і переважно орієнтоване на групову роботу та готовність до співпраці. Воно також дозволяє навчатися поза школою – у лабораторії, майстерні, в дослідницькій роботі чи навчальній екскурсії.

Підхід проєктного навчання передбачає не лише абстрактне навчання для змодельованої майбутньої ситуації, а й дозволяє людині працювати в реальній ситуації у школі. Слід зазначити, що здобувачам освіти, як із погляду оволодіння предметом, так і з погляду організації, нелегко відразу розпочати роботи над великими проєктами. З цієї причини у початковій школі краще використовувати способи дій, які поступово готують здобувачів освіти до проєктної роботи. До цих типів дій відносяться дидактичні ігри [19], самостійна робота з відібраною інформацією або опитування в класі, які розглядаються як висловлювання думки з різних тем. Крім того, як «підготовчий етап» здобувачі освіти можуть вибрати тексти для роботи в класі або підготувати власні вправи для всього класу, а потім подати результати.

Наступним кроком є більші проєкти. У цих проєктах вирішальне значення має те, якої освітньої мети хоче досягти вчитель. Наприклад, якщо вчитель орієнтується на розвиток творчих здібностей здобувачів освіти, він обирає такі види діяльності, які сприяють творчій діяльності, наприклад, у мовно-

літературній освітній галузі це – класна газета, короткі вірші чи проза здобувачів освіти; збірник текстів за заданими темами, переклад художніх текстів тощо [20; 21]. Якщо вчитель приділяє першорядну увагу культурі поінформованості школярів, то здобувачі освіти можуть опікуватися різними соціально-культурними темами. Результати проєктної роботи можуть бути такими: плакат; відеозапис (який може бути зроблений під час екскурсії); колекція текстів та зображень на тему; кулінарна книга (в якій представлені рецепти національних кухонь) тощо.

Проєктне навчання також пов'язане з роботою із сучасними технологіями. Здобувачі освіти переважно працюють на комп'ютері, використовують Інтернет для створення власних текстів, навчальних матеріалів та відеороликів. Ці проєкти набувають все більшої популярності, оскільки вони дозволяють використовувати величезну кількість можливостей, зокрема в галузі міжкультурної комунікації [3]. Такій комунікації сприяє електронна взаємодія за допомогою використання інформаційних та комунікаційних технологій [6]. У проєктному навчанні часто використовується міждисциплінарні зв'язки і завдяки цьому з'являється більше можливостей для одночасного розвитку більшої кількості компетенцій [10].

Проєктне навчання забезпечує мультисенсорне навчання, тобто навчання із активізацією усіх органів чуття. Під час проєктних занять можна спостерігати позитивний вплив на мотивацію та самостійність. Наприклад, до позитивних сторін проєктної діяльності в галузі навчання мовно-літературної галузі можна віднести можливість більше спілкуватися та встановлювати комунікацію без страху і, таким чином, поступово знижувати мовленнєвий бар'єр.

Розглянемо *психолого-педагогічні умови розвитку практичного інтелекту здобувачів освіти у проєктній діяльності*. Проєктна діяльність дає можливість для розвитку мислення здобувачів освіти, однак, цю можливість потрібно вміти використовувати. У сучасних умовах «включення» здобувачів освіти у

проєктування повноцінні умови для розвитку їх дослідницького та практичного мислення не створюються. Це відбувається, перш за все, тому, що проєктувати здобувачів освіти не вчать. Включаючись у проєктування, вони не освоюють культуру діяльності проєктування. У більшості випадків передбачається, що якщо здобувачі освіти вирішуватимуть дослідницькі завдання, або практичні завдання, для вирішення яких вони знаходитимуть і застосовуватимуть нові для себе знання, то завдяки цьому вони навчатися їх здобувати. Щоб навчитися пізнавати дійсність, мало вирішувати дослідницькі завдання, потрібно в процесі їх вирішення освоювати культурні способи пізнавальної діяльності. Це стає можливим лише за певних умов.

1. Перша і найважливіша умова формування будь-якої дії розумової чи фізичної – її практичне виконання. Ніяка дія неспроможна формуватися через «очі та вуха», тобто шляхом читання чи прослуховування розповідей про те, як треба правильно робити. Дія формується у дії. Ця умова необхідна, але недостатня. Розглянемо схему навчання на основі практичних дій, тобто шляхом проб та помилок (рис. 2).

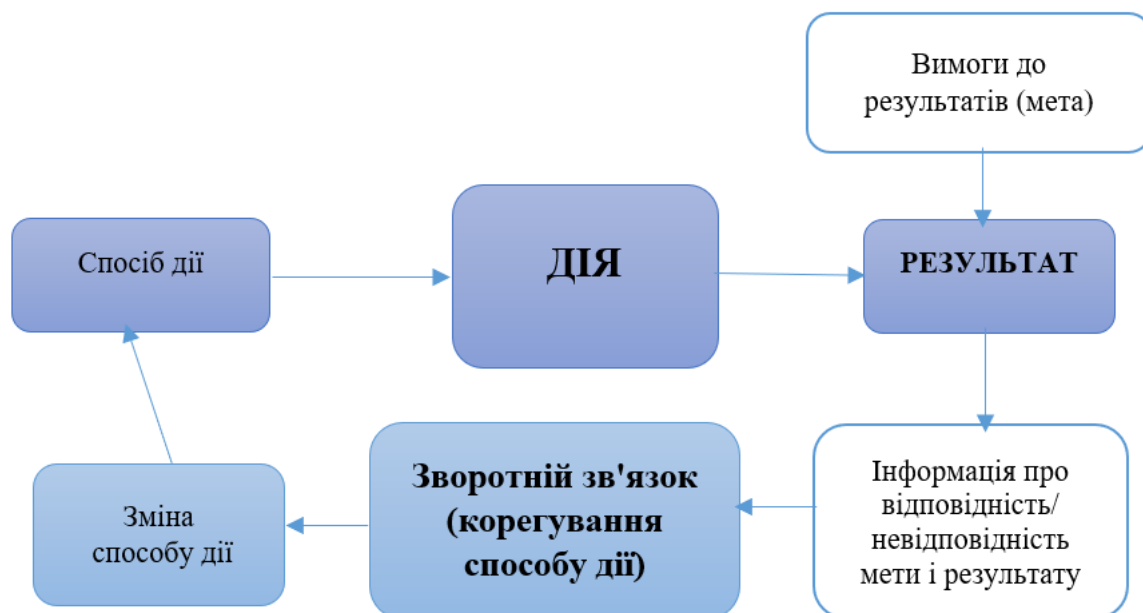

Рис. 2. Схема навчання на основі практичних дій

2. Щоб накопичення досвіду стало можливим, окрім виконання дії потрібно мати спрогнозований результат, з яким порівнюватимуться фактичні результати. Якщо такого плану немає, то будь-який результат хороший і спосіб дій, що дає цей результат, правильний. Але цього недостатньо. При розбіжності плану результату і фактичного результату необхідна рефлексія способу виконання дії та її корекція, тобто необхідний зворотний зв'язок. Коли досвід накопичується шляхом спроб і помилок, успішність формування дії залежатиме від того, який образ результату суб'єкта, наскільки він здатний до аналізу помилок, наскільки здатний планувати дії. Але у всіх випадках він не призведе до формування способу дії так само ефективного, як накопичений у досвіді людства [12].

3. Для розвитку практичного мислення здобувачів освіти та формування у них відповідних розумових дій необхідно забезпечити освоєння ними комплексу метапредметних понять, зокрема: *проект, проблема, проблемна ситуація; вирішення проблеми; пошук вирішення проблеми; вимірювання, вимірювальна шкала; оцінка; критерій, ухвалення рішення; мета та цілепокладання; план та планування; результативність та ефективність вирішення проблеми; умови ефективної командної роботи* [13].

Формування кожного поняття – це особливе навчальне завдання, яке має вирішуватись у процесі вирішення практичних завдань проєктувальної діяльності. У ході проєктування на кожній стадії життєвого циклу проєкту повинні відбуватися переходи від вирішення практичних завдань до вирішення навчальних завдань. Необхідною умовою освоєння здобувачами освіти культурних способів проєктної діяльності є рефлексія ними своїх дій, обговорення, що, як і чому ми робили, аналіз помилок та коригування способу дій. Вихідною формою розвиваючої проєктувальної діяльності здобувачів освіти має бути колективна форма. Саме у цій формі створюються необхідні умови для повноцінного розвитку індивідуального мислення.

4. Виконуючи проєкти, здобувачі освіти на власному досвіді повинні сформулювати уявлення про життєвий цикл продукту – від зародження задуму до матеріальної реалізації та використання на практиці. При цьому важливою стороною проєктування є оптимізація предметного світу, співвідношення витрат і результатів, що досягаються. При проєктуванні відбувається накопичення досвіду використання знань для вирішення так званих некоректних завдань, коли є дефіцит або надлишок даних, відсутній еталон рішення. Головний результат дослідницької діяльності – формування та виховання особистості, що володіє проєктною та дослідною технологією на рівні компетентності. Компетентність – нова якість суб'єкта діяльності, що виявляється у здатності системного застосування знань, умінь, ціннісних установок і дозволяє успішно вирішувати різні протиріччя, проблеми, практичні завдання у соціальному, професійному та особистісному контексті [22].

Базовими компетентностями сучасної людини є: інформаційна (уміння шукати, аналізувати, перетворювати, застосовувати інформацію для вирішення проблем, отримувати нову інформацію); комунікативна (уміння ефективно співпрацювати з іншими людьми, у тому числі такими, що представляють іншу позицію або точку зору); самоорганізація (уміння ставити цілі, планувати, відповідально ставитися до здоров'я, повноцінно використовувати особисті ресурси); самоосвіта (готовність конструювати та здійснювати власну освітню траєкторію протягом усього життя, забезпечуючи успішність та конкурентоспроможність).

Проєктне навчання спрямоване на розвиток відповідних компетентностей здобувачів освіти [2; 6; 9; 10; 13].

У навчально-пізнавальній сфері:

– конкретизувати завдання і розбивати на підзавдання ті, які задає вчитель;

- формулювати цілі та завдання власної роботи, при необхідності вибудовуючи дерево цілей і дерево підзадач;
- проводити експериментальну роботу (дослідження) за методикою заданого або узгодженого навчання, перевіряючи і зіставляючи власні результати із заданими, розуміти причини розбіжності з першоджерелом дослідження, це особливо важливо на початковому етапі участі в проєктних роботах у школі, саме це дає початок розвитку критичного мислення;
- обробляти отримані експериментальні дані, співвідносити їх з гіпотезою дослідження, наявними даними аргументовані висновки;
- повторювати багаторазово один і той же досвід й інтерпретувати результат, якщо він відрізняється від досвіду до досвіду;
- розуміти, що можливий негативний результат роботи і це нормально, розуміти, що негативний результат відсікає якусь галузь дослідження, яка виявилася тупиковою;
- розбиратися в специфіці праці вченого, технолога.

У інформаційній сфері:

- вміти працювати з науковою літературою, підбирати матеріал та відсіювати зайве, працювати з науковими джерелами та оцінювати їх;
- дотримуватися наукової чесності – правильно цитувати, не видавати чужу роботу за свою, зіставляти, переосмислювати та переробляти вже відомі факти заданій тематиці, у тому числі використовуючи фонди зарубіжних бібліотек;
- розуміти, чим відрізняються реферат, доповідь, стендова доповідь, презентація тощо, тобто форми, в яких виводиться інформація;
- представляти отримані результати на конференціях і в публікаціях (для цього здобувач освіти повинен освоїти науковий стиль викладу: просто, докладніше повною до короткої на основі виділення найважливішого та

відкидання другорядного, що особливо важливо при регламенті часу на доповідь;

- інтерпретувати результат у різних формах подання: презентаціях, доповідях, стендових доповідях, експонатах тощо.

При цьому відпрацьовується взаємозв'язок та взаємодія різних форм (наприклад, що має бути винесено у презентацію, а що залишається в доповіді),

- володіти інформаційними технологіями (аудіо- та відеозапис, електронна пошта, ЗМІ, Інтернет

У сфер комунікації:

- працювати одному і в колективі, розподіляти роботу між учасниками за напрямками і бачити його як одне ціле, розуміти, що від якості твоєї роботи залежить загальний результат,

- знаходити можливості залучення кожного учасника залежно від його конкретних здібностей, потягу до певних видів діяльності;

- працювати з науковими колективами за межами школи, використовувати науково-практичну базу інститутів, університетів тощо;

- знати способи соціальної взаємодії,

- володіти способами самопрезентації, вміти вести дискусію тощо [6; 15; 16].

У сфері ціннісно-смісловій:

- сформулювати ціннісні орієнтири здобувача освіти,

- розвинути здатності бачити і розуміти навколишній світ, орієнтуватися в ньому,

- усвідомлювати свою роль і призначення, вміти вибирати цільові та смислові установки для своїх дій та вчинків, приймати рішення.

Класифікація творчих проєктних робіт здобувачів освіти у галузі природничих та гуманітарних наук, згідно з методичними рекомендаціями вчених, дозволяє виділити такі типи [16; 21]:

- *Проблемно-реферативні* – творчі роботи, написані на основі кількох літературних джерел, що передбачають зіставлення даних різних джерел і на основі цього власне трактування.
- *Експериментальні* – творчі роботи, написані з урахуванням виконання експерименту, описаного у науці і має відомий результат, які мають скоріше ілюстративний характер, припускають самостійне трактування особливостей результату залежно від зміни вихідних умов.
- *Натуралістичні та описові* – творчі роботи, спрямовані на спостереження та якісний опис будь-якого явища, які можуть мати елемент наукової новизни. Відмінною особливістю є коректна методика дослідження.
- *Дослідницькі* – творчі роботи, виконані за допомогою коректної з наукової точки зору методики, що мають отриманий за допомогою цієї методики власний експериментальний матеріал, на підставі якого робиться аналіз та висновки про характер досліджуваного явища.

Особливістю таких робіт є невизначеність результату, який можуть дати дослідження. Якщо виділити та зіставити етапи робіт, які здобувачі освіти мають виконати у процесі проєктування залежно від практичної чи теоретичної значущості результату, то схеми виконання проєктів будуть орієнтовно такими, як показано на рис. 3.

Для здобувачів загальної середньої освіти (початкової, базової) слід планувати і виконувати не проєкти, а відпрацьовувати певні етапи проєктування (наприклад, складання конспекту або підготовка доповіді на тему, підготовка серії доповідей по кожній точці зору на певну проблему та ін.) виконанні тощо.

Рис. 3. Етапи виконання проектних робіт різних типів

Аналіз досвіду виконання проектних робіт [12; 13; 14; 22] дозволяє виявити ряд типових помилок, яких допускають педагоги під час використання цього методу:

– оголошення здобувачам освіти теми проекту чи самостійна постановка завдання, замість створення ситуації виявлення значимої для здобувачів освіти

проблеми чи пропозицію переліку проєктів, з наданням можливості здобувачам освіти зробити самостійний вибір;

- пропозиція своїх ідей замість того, щоб створити ситуацію, поставити питання, що спонукають дітей до пошуку шляхів вирішення проблеми;

- пропозицію творчого завдання для активізації вивченого навчального матеріалу, помилково називаючи цю роботу виконанням проєкту;

- сприйняття творчої діяльності здобувачі освіти за навчальну проєктну роботу;

- подання реферату (доповіді, систематизації знань з різних джерел) як проєктної роботи, яка також може бути оформлена письмово, але в ній, на відміну від реферату, представлений авторський самостійний погляд на вирішення поставленої проблеми, у тому числі на основі вивчення літературних джерел. Проєктант повинен виробити та подати власну точку зору на джерела інформації, визначити мету дослідження та його методику;

- завжди існує небезпека переоцінити результат проєкту та недооцінити сам процес;

- основні моральні принципи – взаємодопомога, вірність обов'язку, почуття відповідальності за прийняті рішення – ґрунтуються на дії здобувачів освіти, вони мають бути «прожиті», а не лише почуті від вчителя.

У процесі представлення результатів роботи, а, зазвичай, ця складова проєктної діяльності має вигляд презентації, проблеми наступні:

- педагог і здобувач освіти зазвичай не бачать відмінностей між текстом реферату або проєкту та доповіддю на конференції, і доповідь стає простим прочитанням цього тексту,

- доповіді та презентації не синхронізовані в часі та не відпрацьовані, здобувачі освіти не розуміють, навіщо, і не вміє розподіляти інформацію між доповіддю та презентацією,

– здобувач освіти читає текст доповіді, не відриваючись від паперу, іноді плутає чи не може правильно прочитати ряд термінів, варто поставити запитання чи відірвати його від тексту – губиться. Здобувач освіти, якщо він сам провів роботу з декількома літературними джерелами, творчо переробив їх і отримав новий інтелектуальний продукт, досить вільно викладає матеріал своїми словами (звичайно, при використанні складних термінів, точності відтворення чисел, дат, прізвищ, може заглянути в текст доповіді – цілком нормально).

– страх одержання, а, тим більше, публічного висвітлення, негативних результатів експерименту та дослідження, відсутність акцентування уваги на труднощах, що виникають при їх проведенні. У науковій роботі гіпотези не завжди знаходять експериментальне підтвердження й у літературних джерелах часто, особливо на ранньому етапі дослідження. Гіпотеза, яка не підтвердилася, відкидається, висувається нова і повторюється все спочатку. При цьому школяр має вчитися пояснювати причини виникнення невдач, аргументовано доводити точку зору.

Таким чином, проєктна діяльність у школі повинна формувати середовище для виявлення та становлення майбутніх дослідників, давати уявлення про працю вченого, інженера, технолога, допомагати здобувачам освіти опанувати ключові дослідницькі компетенції для постановки цілей, планування та просування роботи та публічного представлення результатів. Зрештою, ми отримуємо грамотних, зацікавлених, захоплених подвижників сучасної науки, техніки та технологій.

Основними вимогами до використання методу проєктів нами визначені наступні:

1. Наявність значущої в дослідному, творчому плані проблеми або завдання, що потребує інтегрованого знання, пошуку для її вирішення (наприклад, дослідження демографічної проблеми в різних регіонах світу; створення серії репортажів тощо).

2. Практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів (наприклад, передача доповіді у відповідні служби про демографічний стан регіону, фактори, що впливають на цей стан, тенденції, що простежуються у розвитку вивченої проблеми, спільний випуск газети, альманаху з репортажів; план заходів), самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність здобувачів освіти.

3. Структурування змістовної частини проєкту (із зазначенням поетапних результатів) коригування, висновки (використання в ході спільного дослідження методу «мозкової атаки», «круглого столу», статистичних методів, творчих звітів, переглядів) здобувачі освіт. творчого процесу, наставником, консультантом самостійної діяльності здобувачів освіти [16].

Проектна діяльність здобувачів освіти – одна з найважливіших складових освітнього процесу. У ході виконання проєктних завдань здобувач освіти виявляється залученим до активного пізнавального творчого процесу на основі методики співробітництва. Він занурений у процес виконання творчого завдання, а разом з ним і в процес отримання нових та закріплення старих знань з предмета, в рамках якого реалізується проєкт. Крім того, здобувач освіти разом з педагогом виконує власний проєкт, вирішуючи якесь практичне, дослідницьке завдання. Включаючись у реальну діяльність, він опановує нові знання.

Педагог, науковий керівник у проєктному навчанні допомагає здобувачеві освіти не лише на етапі визначенні теми та мети проєкту, а й на всіх подальших етапах її реалізації:

- володіє самою технологією проєктної діяльності, може бути консультантом з методології та технології проєктної діяльності;
- ініціює створення та розвиток проєкту, підтримує допитливість та виховує «волю» проєктувальника (наполегливість при реалізації проєкту);
- пред'являє зразки самонавчання у освоєнні нового матеріалу (разом із учнем «проживає» його проєкт);

– допомагає учневі здійснити самостійну дослідницьку дію, сформулювати питання та організувати роботу над цими питаннями [20; 22; 23].

Акцентуємо увагу на критеріях оцінки проєкту.

1. Критерії мають бути зрозумілими, їх має бути не більше 7-10. Оцінюватися насамперед має якість роботи загалом, а не лише презентація.

2. Критерії оцінки результатів проєктної діяльності здобувачів освіти:

- володіння способами пізнавальної діяльності;
- вміння використовувати різноманітні джерела інформації, методи дослідження, символотворчість тощо;
- комунікативні та адаптивні якості: уміння працювати у співпраці, приймати чужу думку, протистояти труднощам;
- самоорганізація: вміння ставити мету, складати та реалізовувати план, проводити рефлексію, зіставляти мету та дію.

На основі аналізу наукової та методичної літератури [7; 10; 16; 17] спроектуємо зміст етапів проєктного навчання

Початковий етап.

1. Визначення актуальності теми.
2. Обґрунтування ідеї дослідження.
3. Задум дослідження.
4. Об'єкт дослідження (з ким чи з чим працювати).
5. Предмет дослідження (що досліджуватимуть).
6. Мета дослідження.
7. Завдання.
8. Гіпотези (що можливо і за яких умов).
9. Діагностичний інструментарій.
10. Критерії оцінки очікуваних результатів.
11. Прогноз можливих негативних наслідків.
12. Методи корекції, компенсації негативних наслідків.

Коментар: Вибір теми проєкту (актуальність, ідея, задум проєкту) та вибір тематики проєктів у різних ситуаціях може бути різним. В одних випадках тематика може формулюватися фахівцями органів освіти в рамках затверджених програм. В інших – змінюватися вчителями з урахуванням навчальної ситуації зі свого предмета, природних професійних інтересів, інтересів та здібностей здобувачів освіти. Водночас тематика проєктів може пропонуватися і самими здобувачам освіти, які орієнтуються при цьому на власні інтереси, не тільки суто пізнавальні, а й творчі, прикладні. Тематика проєктів може стосуватись якогось теоретичного питання шкільної програми. Теми дитячих проєктних робіт краще обирати зі змісту навчальних предметів або із близьких до них галузей, тому що для проєкту потрібна особистісно-значуща і соціально-значуща проблема, яка знайома молодшим школярам і має для них самих значення. Велика кількість проєктів, одночасно організованих учителем, значно знижує якість їх виконання.

Основний етап – це три важливих кроки.

1. Підготовчий – аналіз методів і цілей роботи у групах, який включає:
 - виявлення вихідного рівня;
 - розробку проєкту;
 - підготовку до подальшого дослідження.
2. Практичний:
 - пошук джерел необхідної інформації;
 - збір матеріалу;
 - аналіз можливих труднощів;
 - освоєння проєктної технології;
 - організація моніторингу;
 - створення умов.
3. Узагальнюючий:

- попереднє підбиття підсумків;
- обробка даних дослідження, обговорення;
- співвідношення результату дослідження з поставленими цілями;
- коригування гіпотези;
- оформлення та опис ходу та результатів дослідження;
- розробка практичних рекомендацій.

Коментар: Результати виконаних проєктів мають бути матеріальними, тобто належним чином оформлені (відеофільм, альбом, бортжурнал «подорожей», комп'ютерна газета, альманах). У ході вирішення будь-якої проєктної проблеми здобувачам освіти доводиться застосовувати знання та вміння з різних галузей: хімії, фізики, іноземної та рідної мов.

Заключний етап:

1. Підготовка виступу.
2. Підготовка презентації.
3. Участь у конкурсах, семінарах, конференціях тощо.
4. Висновки та рецензування.

Коментар: здійснюється впровадження та випробування виготовленого освітнього продукту на відповідність поставленим вимогам та написання висновків, здійснюється презентування проєкту та підводяться підсумки.

Науково-педагогічними працівникам кафедри теорії та методики Мукачівського державного університету в рамках наукової роботи та співпраці із закладами загальної середньої освіти розроблені методичні рекомендації щодо проєктного навчання у початковій школі «Проєктна діяльність в освітньому процесі початкової школи» [14]. У методичних рекомендаціях обґрунтовано теоретичні та практичні аспекти впровадження проєктної технології з різних навчальних дисциплін початкової освіти, представлено класифікацію проєктів за декількома ознаками, типологію освітніх проєктів (табл. 1), послідовність виконання проєкту (табл. 2).

Проекти, що виконуються в межах сучасного освітнього процесу початкової школи, класифікують за декількома ознаками.

1. За діяльністю, що домінує в проєкті:

- дослідницькі;
- інформаційні;
- прикладні (практико-орієнтовані);
- творчі;
- ігрові;

– останнім часом можливим є використання в четвертому класі телекомунікаційних проєктів (за наявністю матеріальної бази, фахової підготовки вчителів інформатики, чітким визначенням теми та аудиторії проєкту, контролем за їх проведенням).

У практику роботи вчителів, ураховуючи специфіку навчання дітей початкових класів, слід інтегрувати проєкти за домінуючою діяльністю (дослідницько-інформаційний, інформаційно-прикладний, інформаційно-ігровий тощо).

2. За кількістю навчальних предметів, охоплених проєктом:

- монопредметні (внутрішньопредметні);
- міжпредметні (де інтегрується зміст декількох навчальних

предметів);

- надпредметні (ті, що містять зміст дисципліни, яка не входить до

програми початкової школи).

3. За кількістю учасників проєкту поділяють на:

- індивідуальні;
- парні;
- групові;
- колективні.

4. За тривалістю виконання:

- короткострокові (мініпроекти, що розраховані на термін від одного до декількох уроків протягом тижня);
- середньострокові (проекти, що розраховані від двох тижнів до двох-трьох місяців);
- довгострокові (проекти, що розраховані на термін один-два семестри і більше).

Практика свідчить, що довгострокові проекти використовуються досить рідко і потребують спеціальної підготовки здобувачів освіти, учителя та створення проєктної матеріальної технічної бази, залучення батьків та громади.

5. За характером контактів: внутрішні (проекти, що проводяться в межах одного класу); однопаралельні та міжпаралельні (проекти, що проводяться в межах паралелі класів); міжшкільні (проекти, що проводяться із залученням здобувачів освіти різних шкіл району, міста); обласні; регіональні; всеукраїнські; міжнародні.

Здобувачі освіти початкових класів, як правило, беруть участь у проєктах першого та другого типу.

6. За характером партнерських взаємодій: кооперативні; змагальні; конкурсні.

Таблиця 1

Типологія освітніх проєктів [14, с. 14]

Типи проєкту	Мета проєкту	Визначення складових частин моделі проєкту
<i>Дослідницькі</i>	Дослідження та презентація певного об'єкта — процесу або явища, що сприяє виникненню проблемної ситуації.	1. Тема. 2. Мета і завдання. 3. Об'єкт і предмет дослідження. 4. Методи дослідження. 5. Практичне значення. 6. Очікуваний результат. 7. Презентація. 8. Рефлексія.

<i>Інформаційні</i>	Пошук та презентація інформації про певний об'єкт чи явище.	1. Тема. 2. Мета і завдання. 3. Об'єкт чи явище дослідження. 4. Пошук, аналіз, добирання та структурування інформації. 5. Визначення головного та оформлення. 6. Презентація. 7. Рефлексія.
<i>Прикладні практико-орієнтовані)</i>	Створення конкретного продукту, практичних напрацювань.	1. Тема. 2. Мета і завдання. 3. Очікуваний результат. 4. Технологія виконання. 5. Презентація продукту. 6. Рефлексія.
<i>Творчі</i>	Створення продуктів творчої діяльності.	1. Тема. 2. Мета і завдання. 3. Очікувані результати та форми представлення. 4. Опис технології діяльності. 5. Презентація. 6. Рефлексія.
<i>Ігрові</i>	Моделювання соціальних та ділових стосунків в організованій ігровій діяльності.	1. Тема. 2. Мета і завдання. 3. Розробка сценарію гри. 4. Процес гри.

Таблиця 2

Послідовність виконання проєкту [14, с. 15]

Етапи	Завдання	Діяльність здобувачів освіти	Діяльність педагога
1. Початок	Визначення теми, уточнення цілей, вихідного положення. Вибір робочої групи.	Уточнюють інформацію. Обговорюють завдання.	Мотивує здобувачів освіти. Пояснює мету проєкту. Спостерігає.
2. Планування	Аналіз проблеми. Визначення джерел інформації. Визначення завдань і	Формулюють завдання. Уточнюють інформацію	Допомагає в аналізі й синтезі (на прохання). Спостерігає.

	вибір критеріїв оцінювання результатів. Розподіл ролей у команді.	(джерела). Вибирають свої критерії успіху.	
3. Ухвалення рішення	Збір та уточнення інформації. Обговорення альтернатив («мозковий штурм»). Вибір оптимального варіанту. Уточнення плану діяльності	Працюють з інформацією. Проводять синтез і аналіз ідей. Виконують дослідження.	Спостерігає. Консультує.
4. Виконання	Виконання проекту.	Виконують дослідження і працюють над проектом. Оформлюють проект.	Спостерігає. Радить (за проханням)
5. Оцінювання результатів	Аналіз виконання проекту, досягнутих результатів (успіхів і невдач) і причин цього. Аналіз досягнення поставленої мети.	Беруть участь у колективному аналізі проекту і самооцінюванні.	Спостерігає. Спрямовує процес аналізу (якщо необхідно).
6. Захист проекту	Підготовка доповіді. Обґрунтування процесу проектування, пояснення отриманих результатів. Колективний захист проекту.	Захищають проект. Беруть участь у колективному оцінюванні результатів проекту.	Бере участь у колективному аналізі й оцінюванні результатів проекту.

На початку ХХІ століття почали складатися самостійні напрямки проектування: людино-машинних систем, трудових процесів, організацій. Популярним стає проектування екологічне, соціальне, інженерно-психологічне,

генетичне та ін. Все перераховане, у тому числі й проекти суто гуманітарні: у журналістиці, на телебаченні, у шоу-бізнесі, освіті та ін. У повсякденних ситуаціях, у житті людини доводиться зіштовхуватися з безліччю проблем, вибирати оптимальний хід своїх дій, приймати відповідальне рішення. Тут теж допомагає продумування проблеми, планування дій (послідовність розв'язуваних завдань), рефлексія та аналіз результатів. Все це – проєктування, яке допомагає вирішувати різні проблеми, дозволяє уникнути помилок, зробити вибір способу вирішення проблеми оптимальним. Проєктування освоюється сучасною людиною в силу необхідності її застосування. Результати людської діяльності необхідно передбачати, гарантувати нешкідливість для людини і природи, прорахувати економічну ефективність, досягти оптимальності співвідношення витрат і результативності. Людина, яка ухвалює рішення, осмислює ту ситуацію, в якій виникла необхідність ухвалення цього рішення.

Наведемо конкретний приклад проєктного навчання у початковій школі з образотворчого мистецтва (2 клас).

(Джерело: Проектна діяльність з образотворчого мистецтва Проектна діяльність в освітньому процесі початкової школи. Мукачєво: РВЦ.МДУ, 2020. С. 60 – 65).

Тема. Весна прийшла

Методичний паспорт проєкту

Навчальний предмет: образотворче мистецтво.

Обґрунтування вибору проєкту: розвиток творчих здібностей здобувачів освіти, початкових навичок дослідницько-пошукової роботи, формування навичок створення художнього образу природи, використовуючи кольори; прищеплювати інтерес до образотворчого мистецтва.

Характеристика проєкту:

- за характером діяльності – творчий;
- за змістом образотворче мистецтво;

- за кількістю учасників – індивідуальний;
- за тривалістю – міні проєкт;
- за ступенем самостійності – частково-пошуковий.

Етапи виконання проєктної діяльності.

I. Підготовчий етап.

Об'єкт пізнання: живопис пейзажу.

Провідна проблема: дізнатись про виражальні особливості кольору як виражального засобу пейзажного живопису.

Спосіб розв'язання проблеми: пошук інформації в підручниках, її узагальнення, перегляд відеоматеріалів, виконання вправи з кольорознавства, виконання творчої роботи спрямованої на створення художнього образу весни в пейзажі.

Освітній продукт: малюнок весняного пейзажу.

План виконання проєкту:

1. Обговорення з учнями мети й завдань проєкту, форми захисту.
2. Інструктаж із виконання роботи.
3. Пошукова діяльність здобувачів освіти, презентація її результатів.
4. Практичне виконання роботи.
4. Захист виконаних робіт, оформлення виставки творчих робіт.

Практичне виконання

Збір інформації:

– здобувачі освіти у підручнику та Інтернет мережі шукають інформацію про кольори та їх виражальні властивості, про використання виражальних властивостей кольорів у картинах художників.

Аналіз зібраної інформації, формулювання висновків.

Виконання дослідницьких вправ із кольорознавства.

Виконання творчої роботи.

Оформлення результатів діяльності (кожен учень готує і представляє лепбук як результат продукт проєктної діяльності та готує презентацію малюнка на тему «Весна прийшла»).

Заключний етап

1. Презентація практичної діяльності в кінці уроку.
2. Захист і оцінювання виступів-презентацій.
3. Оголошення результатів.

II. Засвоєння нових знань, умінь та навичок.

1. Зміст вступної бесіди: *У кожної пори року свій аромат і свій колір. Ви вже неодноразово малювали фарбами й використовували кольори для відображення свого задуму, того художнього образу, який малювала ваша уява. Сьогодні на уроці ви використаєте своє дослідження про кольори весни. Готуючись до уроку ви провели певне дослідження про кольори весни в ході якого виготовили лепбук. Хто хоче продемонструвати свою працю і розповісти про кольори весни?*

Здобувачі освіти презентують свої наробки і розповідають про кольори, притаманні весні, про те, що художники цілеспрямовано використовують блакитні, рожеві, салаткові, ніжні кольори для створення образу весняної природи. Школярі демонструють малюнки та репродукції картин художників, підібрані в процесі свого пошуку.

2. Узагальнення матеріалу

– *Отже, якими словами можемо охарактеризувати весну? (Гра «Мікрофон»)*

- *тепла;*
- *ласкава;*
- *ніжна;*
- *рожева;*
- *голуба;*

- квітуча;
- сонячна.

III. Підсумки уроку.

1. Презентація творчих робіт здобувачів освіти, організація виставки.

2. Узагальнення набутих знань (*Проведення бесіди за запитаннями: Що цікавого ви дізналися про кольори в процесі вашого дослідження? Яке значення мають кольори при створенні пейзажу? Які кольори притаманні весні? Якими кольорами відображають сонячний день в природі? Як ми створюються рожевий та блакитний кольори? Як отримуємо салатний колір? Чи принесло вам задоволення виконання творчого завдання?*)

3. Підбиття підсумків виконаної роботи, оцінювання пошукової роботи та її презентації.

Безумовно, у процесі роботи над проєктом здобувачі освіти аналізують, досліджують різні точки зору та способи вирішення проблеми, застосовують різні методи та способи роботи над завданнями проєкту, тобто цілеспрямовано вивчають та збирають інформацію, необхідну під час роботи з проєктом.

Застосування проєктного навчання заохочує і підсилює щире прагнення здобувачів освіти до навчально-пізнавальної діяльності, тому що воно: орієнтоване на особистість здобувача освіти; спрямоване на різні дидактичні підходи (навчання в дії, незалежні заняття, спільне навчання, мозковий штурм, рольова гра, дискусія) тощо; дає змогу вчитися на власному досвіді й досвіді інших на основі виконання конкретної справи.

Водночас у процесі практичної та теоретичної діяльності, самостійних спостережень, експериментальної, лабораторної роботи у здобувачів освіти формується усвідомлення своєї ролі у соціальному середовищі, удосконалюються практичні навички щодо власних шляхів вирішення проблеми, конструюються інноваційні знання та розвиваються практичні навички. У цьому полягає головне значення проєктного навчання. Залучення здобувачів освіти в

закладі загальної середньої освіти до проєктної роботи сприяє формуванню в них уміння працювати в колективі, бути відповідальними, аналізувати результати діяльності, відчувати себе членом команди, навичок аналітичного погляду на інформацію, здатності до адекватної самооцінки. Проєктна технологія дає можливість педагогові не лише застосовувати різні інтерактивні способи впливу на навчальну діяльність здобувача освіти, а й змінити свою роль у освітньому процесі, стати координатором і модератором цього процесу.

Список використаних джерел:

1. Вагерич К.Ф., Дрогобецька Н.І., Товканець Г. В. Критерії і умови педагогічного проєктування навчальної діяльності молодших школярів. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції* : збірник тез доповідей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції (24 –25 жовтня 2019 р., м. Мукачево). Мукачево: МДУ. С. 71 – 73.
2. Власенко А. О. Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до проєктної діяльності в початковій школі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 : Умань, 2017. 278 с.
3. Горват С. В., Товканець Г. В. Телекомунікаційний проєкт як освітня технологія. *Освіта і формування конкуренто-спроможності фахівців в умовах євроінтеграції*: збірник тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 жовтня 2017 року. Мукачево : МДУ, 2017. С.95–97.
4. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>.
5. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.
6. Забродська Л. М. Інформаційно-методичне забезпечення проєктно-технологічної діяльності вчителя: наук.-метод, посіб. / Л. М. Забродська, О. В.

Онопрієнко, А. Д. Цимбалару, Л. Л. Хоружа; за ред. А. Д. Цимбалару, О. В. Онопрієнко. Харків: Вид.група «Основа», 2007. 208 с.

7. Захарчук Н. Проектні технології в початковій школі: шляхи розвитку творчої особистості. *Молодь і ринок*. №5. (112). 2014. С. 162 – 166.

8. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / упоряд. І. М. Дичківська. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.

9. Колток Л., Стахів Л., Сторонська М. Інтегроване вивчення предметів у початковій школі : матеріали для практичних занять і самостійної роботи. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 80 с.

10. Криворучко С. Проектна діяльність як засіб реалізації діяльнісного підходу на уроках трудового навчання (технологій). *Педагогічна Житомирщина*. № 4. (32) 2023. URL: <https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2024/01/7.-%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BA%D0%BE.-1-.pdf>.

11. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainskashkola>.

12. Організація проектної діяльності здобувачі освітніх: навчально-методичний посібник для студентів освітнього ступеня «магістр» денної та заочної форми навчання / уклад. З. О. Возна. Умань : «ВПЦ» Візаві, 2019. 26 с.

13. Організація проектної діяльності екологічного спрямування в початковій школі : навчально–методичний посібник / Упорядники: Коваль О. В., Карпенко О. Ф. Чернігів: Десна Поліграф, 2020. 96 с.

14. Проектна діяльність в освітньому процесі початкової школи. За заг. ред. Товканець.Г.В. Мукачєво: РВЦ.МДУ, 2020. 92 с.

15. Проектна робота в початковій школі : метод. посіб. із фасилітації проектної роботи з здобувачами освіти 1– 4 класів. Запоріжжя : СТАТУС, 2023. 212 с.

16. Староста В.І., Товканець Г.В. Методологія та методи науково-педагогічних досліджень: навчально-методичний посібник. Мукачево: МДУ, 2015. 64 с.

17. Товканець Г. В. Освітня спрямованість методу проєктів навчально-виховному процесі початкової школи. *Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (17-18 травня 2017 р.)* Мукачево: РВВ МДУ, 2017. С.129 –130.

18. Товканець Г. В., Гапак Я. В. Проєктні технології у розвитку творчих здібностей здобувачі освіти початкової школи. *Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції (16-17 травня 2019 р., м. Мукачево).*Мукачево : МДУ, 2019. С. 311– 313.

19. Товканець Г. В., Сідор Ю.І. Проєктування уроків української мови у початковій школі як умова забезпечення якості освітнього процесу. *Наука майбутнього : збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених / гол. ред. колегії В.В. Гоблик; заст. гол. ред. Т.І. Молнар.* Мукачево : РВВ МДУ, 2024. Випуск 1(13). С.83 – 88.

20. Ходанич П. Знань і вражень чудових багато нам дарують Українські Карпати: проєкт для учнів 3-4 класів. *Учитель початкової школи.* 2018. № 9. С. 42 – 47.

21. Чеховська Л.Й. Методика проєктної організації навчальної діяльності на уроках української літератури: від теорії до практики. URL: <https://ozonlit.org/metodyka-proektnoji-orhanizatsiji-navchalnoji-diyalnosti-na-urokahukrajinskoji-literatury-vid-teoriji-do-praktyky>.

22. Шевчук К. Принципи організації в початковій школі проєктної природознавчої діяльності. URL: <https://pcs.khmnu.edu.ua/index.php/pcs/article/download/346/320>

23. Dewey J. Experience&Education. NewYork: Free Press Publishing, 2008.

URL: <https://www.schoolofeducators.com/wp-content/uploads/2011/12/EXPERIENCE-EDUCATION-JOHN-DEWEY.pdf>

